

УДК 32.329

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2021.36.30>

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОБ'ЄКТИВАЦІЇ УТОПІЧНОЇ ПРАКТИКИ В СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІЙ ДІЙСНОСТІ

Ярослав Приходько

Львівський національний університет імені Івана Франка,
філософський факультет, кафедра теорії та історії політичної науки
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна

У статті здійснено методологічне дослідження об'єктивації утопічної практики в соціально-політичній дійсності. Проаналізовано категорію політичної рефлексії як механізм сприйняття та відтворення соціально-політичної дійсності. Розглянуто взаємодетермінованість між перебігом політичної рефлексії та дійсним політичним в суспільстві, зокрема через вироблення суспільно-політичним мисленням сприйняття політичної дійсності суб'єктами політичної рефлексії.

Продемонстровано, що політична дійсність відтворюється шляхом організації суспільства у інституційну вертикаль, яка замикається в механістичному функціонуванні. Ця інституційна замкнутість призводить до відповідної трансформації соціально-політичної практики у патрон-клієнтські стосунки, де втрачається її суспільний потенціал. З'ясовано, що інституційна замкнутість є рекурсією гносеологічної замкнутості, коли мислення перестає бути творчою практикою, а стає екраном (суспільною думкою) для ретрансляції демократичних знаків, що підтримують наявний статус-кво. Продемонстровано відсутність сутнісних якостей у вертикальних утворень, їхній процесуальний характер, можливість зсуву інституційної вертикалі в ситуацію співжиття при відповідній методологічній роботі з нею. Проаналізовано, що політика є спільною практикою, яка отримує свої феноменальні якості в ході здійснення самої себе.

У політиці утопія виникає як життєвий потенціал, який не вписується в наявну дійсність, оскільки звертається не до знакового функціонування, а до спільної практики. Утопічна практика складається в процесі співжиття. Утопія – це поле спільного експерименту, колективного новаторства, пошук нових форм співіснування.

Тому це методологічне дослідження стосується насамперед об'єктивації соціально-політичної дійсності як практики співжиття. Перенесення фокусу сприйняття політичної дійсності зі знакового екрану на суспільний прaxis, який доступний для кожного/кожної. Переорієнтації сприйняття політичної практики в низовій рефлексії та політичній культурі, не як боротьби за владу, ресурси та вплив, а як спільної практики, що направлена на пошук нових форм співжиття.

Ключові слова: методологічне дослідження, об'єктивація, утопічна спільнота, політична рефлексія, політичне новаторство.

*Для мене – ми з тобою вдвох складаємо безліч, і я вважаю,
що зможу жити з тобою в будь-якій самотності.*

З листа Т. Мора Е. Роттердамському (31 жовтня 1516 р.) [4, с. 226]

Це методологічне дослідження є науковою розвідкою об'єктивації утопічної практики в соціально-політичній дійсності. Акцент зроблений на понятті методології, оскільки це дослідження не є формальним аналізом соціально-політичної дійсності або її типологічним описом.

Наше дослідження є роботою з соціально-політичною дійсністю, яка ґрунтується на принципах її невизначеності, непередбачуваності та об'єктивації в процесі методологічного дослідження. Тому в цьому дослідженні соціально-політична дійсність є методологічною реальністю, яка об'єктивується в процесі дослідження, тобто в непрогнозованій, творчій діяльності.

Як екран політичної рефлексії соціально-політична дійсність об'єктивується в рефлексивних актах тих, хто її осмислює. Суб'єкт політичної рефлексії є не просто суб'єктом мислення, а стає суб'єктом політики як спільної практики, оскільки «ми знаходимо ряд ситуацій в яких – об'єктивно – політична рефлексія вже є і політичною дією» [6, с. 33].

Тому соціально-політична дійсність екран не лише політичної рефлексії, а й політичної практики, оскільки вони є одним функціональним утворенням. Політична рефлексія є політичною практикою самоусвідомлення людиною себе як людини політичної. Це самоусвідомлення результат досвіду проживання людиною політичного життя, який в рефлексивних актах об'єктивується як соціально-політична дійсність.

Адже політична дійсність виникає у практиці та є практикою, а найголовніше практикою осмислення та реалізації політики. Соціально-політична дійсність є витвором спільного праксису – об'єктивованими, інституційними відносинами, що впливають на політичний праксис, формують політичні установки в суб'єктів політичної дії. Інституційність політики ґрунтується на її матеріальності, тобто незалежності від одноосібних актів її усвідомлення.

Соціально-політична дійсність є флюгером, який визначає пристрасність, направленість та градус політичного життя. Політика – спільна справа, а її потенціал у житті спільноти, залежить від спільної взаємодії суб'єктів політики. Ця спільна взаємодія оживляє соціально-політичну дійсність, робить її бажаною та такою, що належить усім, а не є механізмом для самовідтворення статусу-кво.

Необхідність цього дослідження зумовлена тим, що актуальна соціально-політична дійсність нашого політичного сьогодення, зокрема дійсність пострадянської політики, є не спільною діяльністю, а патрон-клієнтськими стосунками. Для останніх характерний принцип сприйняття політичної дійсності як формальної діяльності, а не співжиття.

Така форма сприйняття політичної дійсності виникла як наслідок функціональної трансформації політичних категорій давньогрецького полісу, що відбулась в новоевропейську добу [3, с. 220–221]. Політика виникає не як спеціалізована діяльність, а як форма організації життя спільноти давньогрецького полісу, до якої залучений кожен громадянин.

Водночас припустимо вважати, що на принципі спільної справи ґрунтується новоевропейська та сучасна політики, оскільки він є механізмом їхньої легітимації. Влада суверена стає легітимною завдяки договору спільноти людей, для якої він є сувереном. Це є договір не суверена з підданими, а підданих між собою, який укладений заради спільної справи, тобто для існування громадянського суспільства [3, с. 138]. Механізмом легітимації влади президента в сучасних демократіях є вибори. Демократична влада об'єктивується як вибір спільноти. Тут і виникають політтехнологічні проблеми, що пов'язані з легітимацією влади в демократичних режимах, оскільки її легітимність не залежить від владних фігур, а є результатом консенсусу суспільства. Владні фігури мають працювати в напрямі власної легітимації шляхом залучення, об'єктивації суспільної думки, яка схвалює їхню владу.

Водночас демократичний консенсус ґрунтується на суспільній думці, що є екраном для ретрансляції демократичних знаків, які формують статус-кво та соціально-політичну дійсність [7, с. 28]. Політична реальність є саме такою, а не іншою, оскільки суспільна думка, також є тим, що формує сприйняття цієї реальності в окремих суб'єктів [7, с. 28]. Демократична дійсність немов замикається на ретрансляції образів самої себе, які відтворюються в суспільних відносинах між людьми. Останні стають такими, що опосередковані образами, а тому нагадають зрежисовану виставу, а не спільну практику [2, с. 23].

Соціально-політична дійсність теперішніх демократій характеризується механістичним самовідтворенням своїх елементів в злагодженій вертикальній структурі. Здебільшого в наукових розвідках політичної науки вона постає як сконструйований механізм для

самовідтворення суспільства, який являє собою певну функціональність, яку можна описати, схарактеризувати, винести стосовно неї абсолютні судження [8].

Це є результатом того, що принципом розуміння людиною соціально-політичної дійсності (і себе в ній) став принцип свідомо здійснюваного самоусвідомлення, тобто рефлексії [3, с. 220–221]. Остання ґрунтується на логічній формі просторово-часової наступності актів усвідомлення, що дає змогу сконструювати з соціально-політичної дійсності стійке утворення, яке набуває незмінних якостей та стає рамкою для самоусвідомлення людиною її місця в дійсності [3, с. 221].

Але це самоусвідомлення є сконструйованим рефлексивним процесом, який функціонує відповідно до вироблених законів та принципів. Цей процес об'єктивується в наявній системі знань, культурі, які демонструють співвідношення сил, що беруть участь у їхньому виробленні. Самоусвідомлення є функціональним оператором об'єктивації соціально-політичної дійсності. Тому самоусвідомлення стає механізмом для ретрансляції загальноприйнятого статусу-кво, або механізмом для самовідтворення патрон-клієнтських відносин, які ґрунтуються на замиканні інституційних процесів у вертикаль. Суспільна практика трансформується у знакові відносини, тобто стає функціональним механізмом, що слугує самовідтворенню формальних відносин між знаками. Це більше не жива спільна практика, яка опосередковується суперечками, пристрасстю та скандалами, а суспільна практика, що опосередкована формальністю.

Ця практика немов замикається на повторенні самої себе, сприймається як загальна, втрачає суспільний потенціал, оскільки рефлексивному акту самоусвідомлення також притаманний ідеологічний, односторонній характер [3, с. 221]. У цьому акті суб'єктом політичної рефлексії немов упізнається власна політична сутність та соціально-політична дійсність навколо. Вони стають абсолютними, оскільки рефлексія є останнім гарантом реальності – єдиним способом сприйняття себе та навколишньої дійсності, зокрема політичної.

Але соціально-політичній дійсності не вдається замкнутись в інституційній, або рефлексивній вертикалі, оскільки енергією політичного праксису є життя, яке неможливо організувати в будь-яку знакову функціональність. Воно є нескінчений рух, який перетікає у фазах розмноження та смерті [1, с. 550]. Цей рух можна охарактеризувати як нестримне розгалуження життєвих форм у різноманітних напрямках. Для цього руху характерні всі ексцесові прояви людського життя, які парадоксально загрожують сталому функціонуванню суспільства.

Людські спільноти є результатом боротьби, а радше роботи із цими проявами, тобто їхньою організацією в контрольоване русло. Знакові утворення немов накладають власну квазидійсність на навколишню дійсність, тим самим об'єктивуючи та впорядковуючи її. Об'єктивація відбувається в актах свідомості, які є редукцією дійсності, а не самою дійсністю, що забувається в ході їхньої об'єктивації. Коли останні проходять фазу об'єктивації, вони стають незалежними матеріальними утвореннями (соціально-політичною дійсністю, владою, державою), що впорядковують людські спільноти. Політика стає матеріальним утворенням, яке функціонує заради власного самовідтворення.

Неможливість знакових утворень замкнутись у власній функціональності полягає в наявності життєвого ґрунту, з якого вони проростають. Знакові утворення проростають зі свідомості, яка є невизначеною, спонтанною та непередбачуваною, тобто такою, що об'єктивується у процесі самоусвідомлення. Знакові утворення намагаються вертикально організувати людську свідомість та життя, але це їм не вдається зробити через невизначений характер останніх, які не є тими, чим є вони для вертикальної структури.

Свідомість та життя в рамках рефлексивної процедури – це квазісвідомість та квазіжиття, об'єктивовані рефлексивною процедурою. Життя та свідомість у своєму перебігу зсувають ґрунт, з яких проростають знакові утворення, що призводить до їхньої деформації, розмиття та розпаду, або трансформації, яка була концептуалізована як прогрес. Це є результатом боротьби, яка склалась між знаковими утвореннями та життєвими утвореннями, а не співжиття між ними, яке може призвести до іншого способу функціонування.

Саме на цьому моменті дослідження переходить до утопії як практики співжиття, котра націлена на пошук інакших способів існування людської спільноти, які не опосередковані знаковими утвореннями, що ведуть боротьбу з проявами життя, намагаючись їх організувати. Спосіб існування утопічної спільноти – це колективна практика, яка спрямована на співжиття з самим життям, а не на боротьбу з ним. Фокус сприйняття політичної дійсності переноситься з її знакового образу на життєвий план.

Тому утопія й сприймається як нереальна, оскільки це висловлювання про зовсім інший спосіб існування, мислення та сприйняття. Вона є контрверсійним висловлюванням, оскільки висловлюється за іншу соціально-політичну дійсність, яка не відповідає наявній соціально-політичній дійсності. Це не лише інакший спосіб мислення, а також інакший світ.

Водночас це реальний світ, оскільки він об'єктивується в людському практиці, який не визначається дійсністю, а є дійсністю. Утопічний світ є реальним, оскільки спосіб його функціонування не є об'єктивною даністю, а є практичною або фантазійною даністю. Існують різноманітні способи усвідомлення, різноманітні способи організації людських спільнот, які змінюються в процесі розгортання людської історії. І всі ці способи є об'єктивно даними, оскільки виражають не об'єктивність, а людську практику [5, с. 55]. Ця різноманітність є характеристикою людського практику як неоднозначного, творчого та новаторського процесу.

Саме тому життєвий потенціал об'єктивації утопічних спільнот в соціально-політичній дійсності, зокрема в дійсності пострадянських демократій, полягає в тому, що це дозволить змістити фокус сприйняття місцевої політики та розімкне інституційну замкнутість, яка ґрунтується на однонаправленості існування. Цьому сприятиме, зокрема, перенесення акценту сприйняття на спільну практику, яка є доступною для кожного/кожної.

Але це актуалізує практику творчого підходу до здійснення політики, оскільки утопічна спільнота є фантазійним експериментом спрямованим на пошук форм її співжиття. Утопічність є способом існування людської спільноти та свідомості, який є функціонально інакшим порівняно з теперішнім способом їх існування. Це існування є не організованим функціонуванням політичної системи, а грою, недіянням та експериментом спільноти людей.

Список використаної літератури

1. Батай Ж. «Проклятая часть»: Сакральная социология. Москва : Ладомир, 2006. 742 с.
2. Дебор Г. Общество спектакля. Москва : Логос, 1999. 224 с.
3. Денисенко В. Проблемы рационализма та иррационализма в политических теориях Нового часу европейской истории. Львів : Паіс, 1997. 274 с.
4. Мор Т. Утопия. Москва : Издательство Академии Наук СССР, 1953. 297 с.
5. Мосс. М. Общество. Обмен. Личность. Труды по социальной антропологии. Москва : КДУ, 2011. 416 с.
6. Пятигорский А. Что такое политическая философия: размышления и соображения. Цикл лекций. Москва: Издательство «Европа», 2007. 152 с.

7. Тард Г. Общественное мнение и толпа. Москва : Издательство АСТ, 2021. 256 с.
8. Easton D. A Systems Analysis of Political Life. New York : John Wiley, 1965. 507 p.

THE PROBLEM OF INSTITUTIONALIZATION OF UTOPIC COMMUNITIES IN POLITICAL REFLECTION

Yaroslav Prykhodko

Ivan Franko National University of Lviv,

Faculty of Philosophy, Department of Theory and History of Political Science

Universytetska str., 1, 79000, Lviv, Ukraine

The methodological exploration of the problem of institutionalization of utopian communities in political reflection is carried out in the article. The category of political reflection as a mechanism of perception and reproduction of socio-political reality is analyzed. The interdetermination between the course of political reflection and the real political in society is considered, in particular through the development, in the course of socio-political thinking, the perception of political reality by the subjects of political reflection.

It is demonstrated that political reality is created through the self-organization of society in the institutional vertical, which stutters in the mechanistic functioning. This institutional closure leads to appropriate transformations of socio-political practice in cooperation with client-clients, where its social potential is lost. Institutional isolation has been found to be a recursion of the isolation of political thinking, which ceases to be a common practice and becomes a screen (public opinion) for the transmission of democratic signs that supports the existing status quo.

In the course of methodological exploration the absence of essential qualities in vertical formations, their procedural character, allow shift of a vertical in a situation of cooperation at the corresponding methodological work with it is shown. It is analyzed that politics is an active common practice that acquires its phenomenal quality in the course of self-realization.

In politics, utopia emerges as a life potential that does not fit into political reality, because it appeals not to a sign formation, but to the community. Utopian community arises in the practice of coexistence. Utopia is a field of joint experiment, collective innovation, search for new forms of coexistence.

Therefore, this methodological intelligence, first of all, concerns the issue of institutionalization in the political reflection of socio-political reality as a practice of coexistence. Shifting the focus of perception of political reality from the sign screen to the social practice that is available to everyone. As well as the issue of institutionalization of political practice in grassroots reflection and political culture, not as a struggle for power, resources and influence, but as a community practice aimed at finding new forms of coexistence.

Key words: methodological exploration, institutionalization, utopian community, political reflection, political innovation.